

YURIDIK HUJJATLAR BILAN ISHLASHDA SUN'iy INTELLEKTDAN FOYDALANISH AHAMIYATI.

Alimov Muhammadyusuf Alim o'g'li

*Toshkent davlat yuridik universitei Davlat boshqaruv
huquqi yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya

Ushbu maqolada sun'iy intellekt rivojlanish bosqichlari va yuridik hujjatlar bilan ishlanadigan turlari, uning nazariy-huquqiy asoslari hamda o'ziga xos jihatlari haqida fikr yuritiladi. Shuningek, Sun'iy intellekt ning milliy qonunchilikda aks ettirilishi hamda ayrim masalalar va ularga yechim sifatida taklif, tavsiyalar ilgari suriladi. Xorijiy mamlakatlarning bu sohada erishilgan yutuqlari, xalqaro hamkorlik va tajribalari aks ettiriladi.

Kalit so'zlar; Chatgpt, Generative AI, huquqiy bashorat tahlili, Leverton programm, "COMPAS", "e-discovery", "e-rulemaking".

ANNOTATION

The research paper discusses the stages of development of artificial intelligence and types of working with legal documents, its theoretical and legal foundations and specific aspects. In addition, the reflection of artificial intelligence in the national legislation and some issues and suggestions and recommendations as solutions to them are put forward. Achievements, international cooperation and experiences of foreign countries in this field will be reflected.

Kalit so'zlar; Chatgpt, Generative AI, legal prediction analysis, Leverton programm, "COMPAS", "e-discovery", "e-rulemaking"

Bugungi kunda axborot texnologiyalari jamiyatning ajralmas qismiga aylandi, kundalik hayotimizni soddalashtiradigan axborot texnologiya tizimlari tobora ko'payib bormoqda. Sun'iy intellekt (keyingi o'rinlarda "SI" deb yuritiladi) kabi zamonaviy hodisa ham jiddiy ahamiyat kasb etmoqda. Ilmiy tadqiqotning dolzarb mavzusi, bizning fikrimizcha, yuridik texnologiyaning bir turi sifatida qaralishi mumkin bo'lgan SI texnologiyalarini yuridik hujjatlar bilan ishlashda uning imkoniyatlari va qiyinchiliklarini tahlil qilishdir. Yuridik hujjatlar bilan ishlashda SI texnologiyalaridan foydalanish, avvalo, uning nazariy-huquqiy jihatlari tadqiq etishni taqozo etadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) G20 SI prinsiplari (2019) ¹ barqaror rivojlanish, farovonlik, insonga yo'naltirilgan qadriyatlar asosida yuridik amaliyotda qo'llashning dolzarbligi, YUNESKOning SI etikasi bo'yicha

¹ https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/osaka19/pdf/documents/en/annex_08.pdf – Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) G20 mamlakatlari uchun SI prinsiplarining rasmiy matni

tavsiyalarida (2021) yuridik amaliyotda SI dan foydalanish qadriyatlarining belgilanganligi, Yevropa Komissiyasining SI bo'yicha “oq kitobida” (2020)² insoniyatga foyda keltirishi zarurligi nuqtayi nazaridan kelib chiqib, SI texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligini ilmiy-nazariy tadqiq etish ham magistrlik dissertatsiya mavzusini dolzarb ekanligini ifoda etadi.

Shuningdek, milliy normative-huquqiy hujjatlarimizda ham mavzuning zarurati aks ettirilgan bo'lib, xususan, Taraqqiyot strategiyaning V bob “Milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muommolarga yondashish” bo'limida, 84-maqсад qilib korrupsiyaga qarshi kurashishga zamonaviy axborot, shu jumladan SI texnologiyalarini joriy etish, jamoatchilik nazoratini olib borishni qo'llab-quvvatlash va normativ-huquqiy hujjatlarning “korrupsiyadan xoli qonunchilik” tamoyili asosida ishlab chiqilishini ta'minlash shuningdek, sud

va boshqa organlar hujjatlarining o'z vaqtida va to'liq ijrosini ta'minlash, sudlar ijro varaqlarini inson omilisz elektron shaklda yuborish imkonini beruvchi elektron platformani yaratish orqali ushbu jarayonni ham raqamlashtirish, ijro jarayonini shaffof tarzda masofadan turib onlayn kuzatib borish imkoniyatini yaratish kabi ustuvor yo'nalishlar belgilandi³.

Konstitutsiya loyahasini ishlab chiqish juda murakkab va munozarali jarayon bo'lib, unda odatda huquqshunoslar, siyosatchilar va jamiyatning turli sohalari vakillari ishtirok etadi. SI huquqiy tadqiqotlar, shartnomalar tahlili va boshqa huquqiy sohalarda qo'llanilsa-da, konstitutsiyaviy matnlarni ishlab chiqishda uning bevosita ishtiroki kamroq uchraydi. Biroq, ilg'or texnologiyalar sektorlari va innovatsiyalarga qat'iy majburiyatlari bo'lgan mamlakatlar kelajakda hukumat jarayonlarida, jumladan konstitutsiyaviy loyihalarni ishlab chiqishda SI dasturlarini o'rganish ehtimoli ko'proq bo'lishi mumkin. Bunday mamlakatlarga misol qilib AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya va mustahkam huquqiy va texnologik infratuzilmaga ega bo'lgan boshqa davlatlarni keltirish mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, agar SI konstitutsiyaviy loyihani ishlab chiqishda qo'llanilsa ham, u butunlay o'rnini bosmasdan, balki inson tajribasi uni to'ldirishi mumkin. Konstitutsiya kabi tayanch hujjatlarni ishlab chiqishda insoniy mulohazalar, qadriyatlar va huquqiy bilimlar ajralmas bo'lib qoladi. SI texnologiyalari rivojlanishda davom etar ekan, jamiyatning boshqaruvni avtomatlashtirishga bo'lgan munosabati rivojlanib borar ekan, biz butun dunyo bo'ylab konstitutsiyaviy jarayonlarda SI yordamidagi loyihalarni yaratish kabi tajribalarni ehtimol ko'rishimiz mumkin.

² <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385082> – YUNESKOning SI etikasi bo'yicha tavsiyalarining rasmiy matni.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2024-y., 06/24/221/0003-son.

SI dan foydalanishning ba'zi usullarini dunyo mamlakatlari qanday usulda muhim yuridik hujjatlarni ishlab chiqishda qo'llash ;

Huquqiy tadqiqotlar: SI konstitutsiyaviy loyihani ishlab chiqish bo'yicha tushuncha va tavsiyalar berish uchun katta miqdordagi huquqiy hujjatlar, pretsedentlar va ilmiy maqolalarni tahlil qilish orqali keng qamrovli huquqiy tadqiqotlarda yordam berishi mumkin. Misol uchun, Amerika qo'shma shtatlarida ROSS Intelligence: Ushbu SI ga asoslangan yuridik tadqiqot platformasi huquqiy hujjatlarni tahlil qilish va advokatlar va yuridik mutaxassislariga tegishli sud amaliyoti, qonunlar va boshqa huquqiy ma'lumotlarni qayta ishlas,eng qiyin muommolarni qayta ishlab unga yechim topishda qo'llaniladi. U hozircha AQSH yuridik sanoatida tadqiqot jarayonlarini soddalashtirish va samaradorlikni oshirish uchun keng qo'llaniladi.

Tilni tahlil qilish va optimallashtirish: SI ga asoslangan tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) vositalari mavjud konstitutsiyalarni tahlil qilish, noaniqliklar, nomuvofiqliklar va tilni yaxshilash sohalarini aniqlash, tuzilgan matnda ravshanlik, izchillik va aniqlikni ta'minlashga yordam beradi.

Jamoatchilik fikrini tahlil qilish: SI dan ijtimoiy ehtiyojlar, qadriyatlar va imtiyozlarni tushunish uchun so'rovlar, ijtimoiy media va boshqa kanallar orqali to'plangan jamoatchilik fikri, his-tuyg'ulari va fikr-mulohazalarini tahlil qilish uchun foydalanish mumkin, bu esa loyihani tayyorlash jarayoniga ma'lumot berishi mumkin.

Bundan tashqari SI dan boshqa mamlakat uchun muhim bo'lgan qonun hujjatlarida foydalanishimiz mumkin. Misol uchun, u quyidagi xususiyatlari bilan yordam berishi mumkin;

Ma'lumotlarni tahlil qilish va bashorat qilish: SI tendensiyalarni aniqlash uchun katta hajmdagi huquqiy ma'lumotlarni, shu jumladan o'tmishdagi ishlar, qonunlar va sud qarorlarini tahlil qilishi mumkin. Ushbu tahlil qonun chiqaruvchilarga potentsial huquqiy muammolarni oldindan aytib berishga va taklif qilingan qonunchilik natijalarini bashorat qilishga yordam beradi.

Siyosat tahlili: SI qonun chiqaruvchilarga taklif etilayotgan qonunchilikning turli manfaatdor tomonlar, sohalar va ijtimoiy guruhlariga potentsial ta'sirini tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Turli xil siyosat variantlarining ta'sirini simulyatsiya (ing-“o'xshatmoq”) qilish orqali SI qonun qabul qiluvchilarga ko'proq ma'lumotli qarorlar qabul qilishda yordam berishi mumkin. Ushbu misollar SI texnologiyalari samaradorlik, aniqlik va qarorlar qabul qilishni yaxshilash uchun qonun ijodkorligi jarayonining turli jihatlarida qanday qo'llanilishi mumkinligini ko'rsatadi. Ma'lumotlarni tahlil qilish va bashorat qilish uchun SI dan foydalanish orqali qonun qabul qiluvchilar qonunchilikning mumkin bo'lgan ta'sirini yaxshiroq tushinishlari, huquqiy muammolarni oldindan bilishlari va ko'proq ma'lumotga ega siyosiy qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Amerika Huquqiy Tizimini Rivojlantirish Instituti (IAALS) tarixiy ma'lumotlarga asoslangan holda ish natijalarini bashorat qiluvchi "Premonition" nomli SI vositasini ishlab chiqdi. U sudyalarning qarorlari, ish turlari va huquqiy dalillar kabi omillarni tahlil qilib, sud muhokamasida muvaffaqiyat qozonish ehtimolini prognoz qiladi. "Premonition" konstitutsiyaviy loyihani ishlab chiqish uchun maxsus ishlab chiqilmagan bo'lsa-da, uning huquqiy tahlildagi imkoniyatlari huquqiy sohada SI ning kengroq imkoniyatlarini namoyish etadi. Premonition kabi SI vositalari yuridik mutaxassislarga ishning turli jabhalarida, masalan, ishni tayyorlashdan tortib huquqiy tadqiqotlarga yordam berishi mumkin, natijada huquq amaliyotida bunday texnologiyalar samaradorlikni oshiradi.

Rivojlangan mamlakatlarda SI ni normative-huquqiy hujjatlar ishlab chiqishda qo'llash, huquqshunos yoki soxa mutaxassislari bir yoki ikki oylab bir qonun ustida bir yoki ikki oylab ishlab o'tirmasdan, uning statistik ma'lumotlarni taqqoslash, qonunda biri ikkinchisini takrorlaydigan normalarning ko'pligi hisobga olgan holda uni ham qiyoslash va ortiqcha, tushunarsiz normalarni chiqarib tashlash xususiyatiga ega. Ananaviy tarzda qonunlar qabul qilishda, misol uchun, Vazirlar mahkamasi tomonidan chiqariladigan umumajburiy xususiyatga ega bo'lgan qonunning natijasi, uning amalga oshirish mexanizmi, shuningdek eng asosiysi uning xarajati xisoblanadi. Endilikda Amerikada bu tizimga ham SI yordamida uning oqibatlari, qancha xarajat ketishini xisoblab bermoqda. CBO taklif qilinayotgan qonunchilikning davlat daromadlari, xarajatlari va umumiy iqtisodiyotga potentsial ta'sirini baholash uchun iqtisodiy va byudjet tahlilini o'tkazadi. Ushbu tahlil tavsiya etilgan siyosatlarining ma'lum bir vaqt oralig'ida, odatda o'n yil ichida byudjetga ta'sirini baholashni o'z ichiga oladi. Qonunchilar yangi qonunchilikni kiritganda, CBO taklif etilayotgan siyosatning byudjet ta'sirini loyihalashtirgan xarajatlar smetasini taqdim etadi. Ushbu hisob-kitoblar davlat xarajatlari, soliq tushumlari va taklif etilayotgan qonunchilikdan kelib chiqadigan taqchilik yoki profitsitlardagi kutilayotgan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Qonun loyihasini ishlab chiqishda SI dan foydalanish jarayonni soddalashtirishi, aniqligini oshirishi va taklif etilayotgan qonunlar sifatini oshirishi mumkin. Taklif qilinayotgan qonunchilikni tahlil qilishi va potentsial ziddiyatlar, ortiqcha yoki nomuvofiqliklarni aniqlash uchun mavjud qonunlar va qoidalar bilan solishtirishi mumkin. Bu qonun chiqaruvchilarga yangi qonunlarning amaldagi qonunchilik bazasiga mos kelishini ta'minlashga va kutilmagan oqibatlarining oldini olishga yordam beradi. Misol uchun, LexisNexis Context vositasi qonunchilik matnini tahlil qilish va kontekstga oid tushunchalarni taqdim etish uchun sun'iy intellektdan foydalanadi, bu esa qonun qabul qiluvchilarga taklif qilinayotgan qonunchilik oqibatlarini tushunishga va asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi. sun'iy intellektga asoslangan chatbotlar va virtual yordamchilar taklif etilayotgan qonunchilik bo'yicha fikr-mulohazalarni to'plash va qonun ijodkorligi jarayonida jamoatchilik

ishtirokini osonlashtirish uchun fuqarolar, advokatlik guruhlari va soha vakillari kabi manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik qilishi mumkin.

Xulosa

Xususiy sektorlarda; advokatlik va notarius tizimlariga xos bo'lgan sun'iy intellektni joriy qilish. Bunday texnologiyalar Yevropa davlatlari "Do not Pay" va Xitoyda "Law dot" kabi sun'iy intellektga asoslangan robot advokatlar mavjud bo'lib, yuristlar keng foydalanmoqda. Bu texnologiyadan foydalanish, birinchidan, vaqtni tejash va xatolar xavfini kamaytirish kabi takrorlanadigan operatsiyalarni avtomatlashtirishi mumkin. Ikkinchidan, advokatlar katta hajmdagi ma'lumotlar bilan ishlashda bu texnologiya orqali vaziyatga huquqiy baho berishda tayyor maslahatlarni tezlik bilan ko'rib chiqib uni tasdiqlash imkoniyati mavjud. Shuningdek, bu texnologiyaning ovozlarni yozib, to'g'ridan to'g'ri qog'oz shaklda tayyor shablonlardan foydalangan holda yuridik hujjatlarni chiqarib berish qobiliyati ham mavjud. Bu ayniqsa yo'lda yurgan yuristlar yoki yozishdan ko'ra og'zaki muloqotni afzal ko'radiganlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Sun'iy intellektdan qonun loyihalarini ishlab chiqishda foydalanish maqsadga muvofiq. Bu quyidagi xususiyatlari bilan yordam berishi mumkin. Ma'lumotlarni tahlil qilish va bashorat qilishda: Katta hajmdagi huquqiy ma'lumotlarni, shu jumladan o'tmishdagi ishlar, qonunlar va sud qarorlarini tahlil qilishi mumkin. Ushbu tahlil qonun chiqaruvchilarga potentsial huquqiy muammolarni oldindan aytib berishga va taklif qilingan qonunchilik natijalarini bashorat qilishga yordam beradi. Ikkinchidan, Siyosat tahlili: qonun chiqaruvchilarga taklif etilayotgan qonunchilikning turli manfaatdor tomonlar, sohalar va ijtimoiy guruhlariga potentsial ta'sirini tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Bu qonun qabul qiluvchilarga ko'proq ma'lumotli qarorlar qabul qilishda yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Апресян Р. Г. Этика: учебник. М.: КНОРУС, 2017. С. 314–317
2. BOULANIN, VINCENT, ed. "Artificial Intelligence: A Primer." *The Impact of Artificial Intelligence on Strategic Stability and Nuclear Risk: Volume I Euro-Atlantic Perspectives*. Stockholm International Peace Research Institute, 2019, – PP. 13–25.
3. Что такое цифровая экономика? Тренды, компетенции, измерение: докл. к XX Апрель. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 9-12 апр. 2019 г. / Г. И. Абдрахманова, К. О. Вишнеvский, Л. М. Гохберг и др.; науч. ред. Л. М. Гохберг; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. – С. 18-25
4. Пивоваров В. Как LegalTech делает право доступным в мире, 2020. <https://platforma-online.ru/media/detail/kak-legaltech-delaet-pravo-dostupnym-v-mire/>.

5. Боровская Е. В., Давыдова Н. А. Основы искусственного интеллекта: учеб. пособие. – М. : Лаборатория знаний, 2022. —С. 6-7.
6. Масленникова О .Е., Попова И. В. Основы искусственного интеллекта: учеб. пособие. – Магнитогорск.: МаГУ, 2008. – С. 10
7. Боровская Е. В., Давыдова Н. А. Основы искусственного интеллекта: учеб. пособие. – М. : Лаборатория знаний, 2022. —С. 15-17.
8. Цветкова И. Искусственный интеллект в суде, бот-юристы и краудфандинг юридических споров – как начинается революция LegalTech. –2017. Выпуск № 22. С. 250-255.
9. Соколова А.А. Искусственный интеллект в юриспруденции: риски внедрения.– 2019. № 13. С.350-356.